

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	21
Rozdział I	
Zagadnienia wstępne	25
1. Dlaczego ubezpieczenia społeczne są takie skomplikowane?	25
1.1. Jak narodziły się ubezpieczenia społeczne?	25
1.2. Uwarunkowania demograficzne, ekonomiczne, prawne i społeczne polskiego systemu ubezpieczeń społecznych	25
2. Zabezpieczenie społeczne, ubezpieczenie społeczne, zaopatrzenie społeczne, pomoc społeczna – rozróżnienie podstawowych pojęć	26
2.1. Zabezpieczenie społeczne	26
2.2. Ubezpieczenie społeczne	27
2.2.1. Ubezpieczenie społeczne a ubezpieczenia społeczne	27
2.3. Zaopatrzenie społeczne	28
2.3.1. Typowe przypadki świadczeń o charakterze zaopatrzeniowym	28
2.4. Pomoc społeczna	28
2.5. Czy ubezpieczenie zdrowotne należy do ubezpieczeń społecznych? ...	29
3. Charakterystyczne cechy regulacji polskiego systemu ubezpieczeń społecznych jako elementu zabezpieczenia społecznego	29
3.1. Konstytucja RP jako wzorzec regulacji w sprawach dotyczących zabezpieczenia społecznego	29
3.2. Kto jest obowiązany do realizowania uprawnień konstytucyjnych obywateli	30
3.3. Charakterystyka uregulowań dotyczących ubezpieczeń społecznych jako elementu zabezpieczenia społecznego	31
3.3.1. Podstawowe akty prawne regulujące funkcjonowanie systemu ubezpieczeń społecznych i system świadczeń z ubezpieczenia społecznego	32
4. Konwencje i umowy międzynarodowe jako źródło międzynarodowego prawa socjalnego	33

4.1.	Podstawowe źródła międzynarodowego prawa zabezpieczenia społecznego	33
4.2.	Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 389)	35
5.	Prawo unijne. Koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego	36
5.1.	Zasada bezpośredniego stosowania norm unijnych	36
5.2.	Zasada swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Unii	37
5.3.	Koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego jako instrument służący ochronie interesów pracownika przemieszczającego się wewnątrz Unii	37
5.3.1.	Gdzie szukamy norm koordynujących?	37
5.4.	Zakres podmiotowy i przedmiotowy rozporządzenia nr 883/2004	38
5.5.	Podstawowe zasady koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego	39
5.5.1.	Zasada jedności stosowanego ustawodawstwa	39
5.5.2.	Zasada sumowania okresów ubezpieczenia (zatrudnienia i zamieszkania)	43
5.5.3.	Zasada równego traktowania	43
5.5.4.	Zasada zachowania praw nabytych (transferu)	43
5.5.5.	Zasada równego traktowania świadczeń, dochodów, okoliczności i zdarzeń	43

Rozdział II

Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym	45
1. Zakres przedmiotowy ustawy z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych	45
1.1. Co tam znajdziemy?	45
1.2. Zasada równego traktowania wszystkich ubezpieczonych bez względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, stan cywilny i rodzinny (art. 2a u.s.u.s.)	46
1.3. Rodzaje ubezpieczeń społecznych wyodrębnione w polskim prawie ubezpieczeń – art. 1 u.s.u.s.	47
1.4. Podmioty realizujące zadania z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 3 ust. 1 u.s.u.s.)	47
1.4.1. Zakład Ubezpieczeń Społecznych – status	47
1.4.2. Fundusze emerytalne i towarzystwa emerytalne	48
1.4.3. Rodzaje funduszy emerytalnych	48
1.4.4. Płatnicy składek	49
1.5. Co oznacza pojęcie ubezpieczonego?	50
1.5.1. Definicja zawarta w ustawie systemowej	50
1.5.2. Status osób, które w dniu wejścia w życie ustawy systemowej i po tej dacie nie podlegały ubezpieczeniu	50

2.	Obowiązkowe ubezpieczenia emerytalne i rentowe	51
2.1.	Podstawowe zasady podlegania obowiązkowym (przymusowym) ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym	51
2.2.	Zamknięty katalog podmiotów podlegających obowiązkowym ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym, a także okresy podlegania temu obowiązkowi (art. 6 i 13 u.s.u.s.)	52
2.3.	Kim jest osoba współpracująca?	82
2.4.	Istotne znaczenie kwalifikacji stosunku prawnego łączącego strony umowy	83
3.	Zbieg tytułów do ubezpieczeń emerytalnego i rentowych	84
3.1.	Umowa o pracę jako tytuł do obowiązkowych ubezpieczeń emerytalnego i rentowych (art. 9 ust. 1, art. 8 ust. 2a u.s.u.s.)	84
3.2.	Bezwzględne tytuły do ubezpieczenia łączące się z obowiązkiem ubezpieczenia każdego z nich i brakiem możliwości zwolnienia z takiego obowiązku (art. 9 ust. 1 u.s.u.s.)	85
3.2.1.	Obowiązkowe podleganie ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym w przypadku osób wykonujących pracę, realizujących umowę agencyjną, zlecenia, inną umowę o świadczenie usług, do której stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, umowy o dzieło na rzecz pracodawcy, z którym łączy ich stosunek pracy i na rzecz innych szczególnych podmiotów (art. 9 ust. 1 u.s.u.s.)	86
3.2.2.	Uzależnienie obowiązku ubezpieczeń emerytalnego i rentowych z innych tytułów – nie bezwzględnych, ale tzw. ogólnych – od podstawy wymiaru składek z tytułu bezwzględnego (stosunku pracy, członkostwa w spółdzielni, służby itd.)	87
3.3.	Status osoby spełniającej warunki do objęcia obowiązkowo ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi z kilku tytułów, z których żaden nie jest bezwzględnym tytułem ubezpieczenia (art. 9 ust. 2 i 2c u.s.u.s.)	88
3.3.1.	Szczególna rola tytułu, który powstał najwcześniej	88
3.3.2.	Szczególny skutek wysokości podstawy wymiaru składek (art. 9 ust. 2a u.s.u.s.)	89
3.3.3.	Osoba wykonująca pracę nakładczą (art. 9 ust. 2b)	90
3.3.4.	Najniższe a minimalne wynagrodzenie	91
3.3.5.	Prowadzący kilka rodzajów działalności pozarolniczej (art. 9 ust. 3 u.s.u.s.)	91
3.3.6.	Emeryci i renciści	91
3.3.7.	Pobierający zasiłek macierzyński i zasiłek w wysokości zasiłku macierzyńskiego (art. 9 ust. 1c, 1d i 6b u.s.u.s.)	92

4.	Dobrowolne ubezpieczenia emerytalne i rentowe	93
4.1.	Objęcie dobrowolnym ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym na podstawie art. 7 u.s.u.s.	93
4.2.	Dobrowolne ubezpieczenie wynikające ze zbiegu tytułów (art. 9 u.s.u.s.)	94
4.3.	Praktyczne skutki przystąpienia do dobrowolnych ubezpieczeń emerytalnego i rentowych (art. 10 u.s.u.s.)	94
4.4.	Dobrowolne ubezpieczenie w okresie zawieszenia wykonywania działalności gospodarczej przez osoby prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą (art. 36a u.s.u.s.)	95
5.	Ubezpieczenie chorobowe	95
5.1.	Cel ubezpieczenia, narzędzia ochrony	95
5.1.1.	Świadczenia przewidziane w ustawie o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa – kompleksowy system pomocy pieniężnej ..	96
5.1.2.	Kto ustala prawo do zasiłków określonych w ustawie, wysokość zasiłków i dokonuje ich wypłaty?	96
5.1.3.	Kiedy przedawnia się roszczenie o wypłatę zasiłków?	96
5.1.4.	Czy można kontrolować korzystających z zasiłków?	97
5.2.	Podmioty podlegające obowiązkowemu ubezpieczeniu chorobowemu (art. 11 ust. 1 u.s.u.s.)	97
5.3.	Podmioty uprawnione do objęcia dobrowolnym ubezpieczeniem chorobowym na swój wniosek (art. 11 ust. 2 u.s.u.s.)	98
5.4.	Zasiłek chorobowy	99
5.4.1.	Komu i kiedy przysługuje (art. 4, art. 6 ust. 1, art. 7 u.ś.p.u.s.)	99
5.4.2.	Jak długo zasiłek chorobowy przysługuje (art. 8 i 9, art. 12 ust. 3 u.ś.p.u.s.)	100
5.4.3.	Okresy, za które zasiłek chorobowy nie przysługuje, ponieważ ochrona ubezpieczeniowa jest wyłączona, a prawo nie powstaje (okresy wyłączenia – art. 12 ust. 2 u.ś.p.u.s.)	101
5.4.4.	Okresy po ustaniu tytułu ubezpieczenia, za które zasiłek chorobowy nie przysługuje (dotyczy to niezdolności powstałej w czasie trwania i po ustaniu tytułu ubezpieczenia – art. 13 ust. 1 i 2 u.ś.p.u.s.)	101
5.4.5.	Okresy pozbawienia prawa do zasiłku chorobowego (art. 14, 15, 16 i art. 17 ust. 2 u.ś.p.u.s.)	102
5.4.6.	Okresy utraty prawa do zasiłku chorobowego (art. 17 ust. 1 i 2 u.ś.p.u.s.)	102
5.4.7.	Obowiązek dostarczenia zaświadczenia lekarskiego	104
5.4.8.	Wysokość zasiłku (art. 11 ust. 1 i 2 u.ś.p.u.s.)	105
5.4.9.	Co to jest podstawa wymiaru zasiłku i jak ją obliczyć?	105

5.5.	Świadczenie rehabilitacyjne	108
5.6.	Zasiłek wyrównawczy	109
5.7.	Zasiłek macierzyński (art. 29–31 u.ś.p.u.s.)	110
5.7.1.	Komu i jak długo przysługuje zasiłek macierzyński	110
5.7.2.	Wysokość zasiłku macierzyńskiego	112
5.8.	Zasiłek opiekuńczy	113
5.8.1.	Komu przysługuje zasiłek opiekuńczy (art. 32 ust. 1 i 2, art. 32a u.ś.p.u.s.)	113
5.8.2.	Przez jaki okres i w jakich warunkach przysługuje zasiłek opiekuńczy?	114
5.8.3.	Wysokość zasiłku	115
6.	Ubezpieczenie wypadkowe	115
6.1.	Cel ubezpieczenia	115
6.2.	Podmioty podlegające obowiązkowemu ubezpieczeniu wypadkowemu	116
6.2.1.	Podmioty podlegające obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym wyłączone przez ustawodawcę z ubezpieczenia wypadkowego (art. 12 ust. 2 u.s.u.s.)	116
6.3.	Jakie zdarzenie wyczerpuje znamiona wypadku przy pracy?	117
6.3.1.	Zdarzenia zrównane z wypadkiem przy pracy w zakresie uprawnienia do świadczeń określonych w ustawie (art. 3 ust. 2 u.u.s.w.p.)	119
6.3.2.	Kto i w jakim trybie stwierdza wypadek przy pracy?	119
6.4.	Co nazywamy chorobą zawodową?	120
6.4.1.	Kto i w jakim trybie stwierdza istnienie choroby zawodowej?	120
6.5.	Świadczenia przewidziane w ustawie przysługujące z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej	121
6.5.1.	Zasiłek chorobowy	121
6.5.2.	Świadczenie rehabilitacyjne	122
6.5.3.	Zasiłek wyrównawczy	122
6.5.4.	Jednorazowe odszkodowanie	122
6.5.5.	Jednorazowe odszkodowanie dla członków rodziny zmarłego wskutek wypadku przy pracy lub choroby zawodowej	124
6.5.6.	Renta z tytułu niezdolności do pracy	124
6.5.7.	Renta szkoleniowa	125
6.5.8.	Renta rodzinna	125
6.5.9.	Dodatek do renty rodzinnej	125
6.5.10.	Dodatek pielęgnacyjny	126
6.5.11.	Pokrycie kosztów leczenia z zakresu stomatologii i szczepień ochronnych oraz zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne (art. 6 ust. 1 pkt 11 u.u.s.w.p.)	126

6.5.12.	Czy zadłużenie z tytułu składek na ubezpieczenie wypadkowe wpływa na możliwość uzyskania świadczeń? ...	126
6.5.13.	Uszczerbek na zdrowiu w rozumieniu ustawy (art. 11 ust. 2 i 3 u.u.s.w.p.)	127
6.6.	Okoliczności wyłączające prawo do świadczeń na rzecz ubezpieczonego (art. 21 ust. 1 i 2 u.u.s.w.p.)	127
6.6.1.	Czy ubezpieczony może zataić okoliczności wyłączające prawo do świadczeń? (art. 21 ust. 3–5 u.u.s.w.p.)	128
6.7.	Kiedy ZUS wydaje decyzję o odmowie świadczenia z tytułu wypadku przy pracy? (art. 22 ust. 1 u.u.s.w.p.)	129
6.8.	Zbieg prawa do świadczeń (art. 24–26 u.u.s.w.p.)	129
6.9.	Wypadki powstałe w innych okolicznościach niż wymienione w ustawie wypadkowej	130
7.	Kiedy ustają ubezpieczenia?	131
7.1.	Ustanie dobrowolnych ubezpieczeń emerytalnego, rentowych i chorobowego na wniosek	131
7.2.	Ustanie dobrowolnych ubezpieczeń emerytalnego, rentowych i chorobowego z mocy prawa (art. 14 ust. 2 u.s.u.s.)	131
7.2.1.	Czy Zakład może wyrazić zgodę na opłacenie składki po terminie? (art. 14 ust. 2 pkt 2 u.s.u.s.)	132

Rozdział III

Zasady ustalania i egzekwowania składek na ubezpieczenia społeczne	136
1. Wysokość składki	136
1.1. Stopy procentowe składek (art. 22 ust. 1 u.s.u.s.)	136
1.2. Podział składki na ubezpieczenie emerytalne – subkonto	137
2. System finansowania składek, czyli kogo właściwie obciąża składka	138
2.1. Składki finansowane w równych częściach z własnych środków przez płatników składek i ubezpieczonych (art. 16 ust. 1, 1a u.s.u.s.)	139
2.2. Współudział w finansowaniu składki (art. 16 ust. 1b u.s.u.s.)	139
2.3. Składki finansowane w całości z własnych środków przez ubezpieczonych (art. 16 ust. 2, 4 i 11)	140
2.4. Składki finansowane w całości z własnych środków przez płatników składek (art. 16 ust. 1d, 3, 5a, 9a u.s.u.s.)	140
2.5. Składki finansowane przez płatników składek, ale nie z własnych środków (przykłady)	141
2.6. Składki finansowane w całości przez budżet państwa	141
2.7. Szczególny rodzaj finansowania składek na ubezpieczenia emerytalne, rentowe, wypadkowe duchownych podlegających obowiązkowo tym ubezpieczeniom (art. 16 ust. 10 u.s.u.s.)	142
2.8. Odrębne zasady finansowania składek zatrudnionych osób niepełnosprawnych oraz niepełnosprawnych podejmujących działalność gospodarczą	142

3.	Podstawa wymiaru składek	143
3.1.	Przychód w rozumieniu ustawy z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych jako zasadnicza kategoria służąca wyznaczeniu podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe (art. 18 ust. 1 u.s.u.s.)	143
3.2.	Katalog przychodów wyłączonych z podstawy wymiaru składek należnych za okres od 1.01.1999 r.	146
3.3.	Wyznaczanie podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe dla podmiotów szczególnych (art. 18 ust. 4–6, 14–15, art. 18b u.s.u.s.)	148
3.4.	Podstawa wymiaru składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe osób prowadzących działalność pozarolniczą	150
3.5.	Podstawa wymiaru składki osób wykonujących pracę na podstawie umowy agencyjnej, zlecenia albo innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, i osób współpracujących oraz podlegających dobrowolnie ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowym	150
3.6.	Preferencyjne zasady ustalania podstawy wymiaru składek (art. 18a–18c u.s.u.s.)	150
3.7.	Górna granica podstawy wymiaru składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe w danym roku kalendarzowym	152
3.8.	Podstawa wymiaru składki na ubezpieczenie chorobowe i wypadkowe	152
4.	Odsetki za zwłokę od nieopłaconych w terminie składek (art. 23 u.s.u.s.)	153
5.	Oплата dodatkowa (art. 24 ust. 1a–1d u.s.u.s.)	153
6.	Przedawnienie należności z tytułu składek	154
6.1.	Terminy przedawnienia	154
6.1.1.	Należności nieulegające przedawnieniu (art. 24 ust. 5 u.s.u.s.) ..	155
6.2.	Hipoteka przymusowa (art. 26 u.s.u.s.)	156
6.3.	Zastaw (art. 27 u.s.u.s.)	156
6.4.	Przerwanie biegu przedawnienia	157
6.5.	Zawieszenie biegu przedawnienia	157
6.6.	Odroczenie terminu płatności składek i układ ratalny (art. 29 ust. 1–4 u.s.u.s.)	158
7.	Co się dzieje z nienależnie opłaconymi składkami? (nadpłata)	158
7.1.	Skąd płatnik poweźmie wiadomość o kwocie nienależnie opłaconych składek podlegających zwrotowi?	159
7.2.	Jakie działania powinien podjąć płatnik, aby uzyskać zwrot?	159
7.3.	Czy te należności się przedawniają?	159
8.	Składka na fundusze pozaubezpieczeniowe (art. 32 u.s.u.s.)	160
9.	Umarzanie należności z tytułu składek	161
9.1.	Fakultatywny charakter umorzenia	161
9.2.	Całkowita nieściągalność jako przesłanka umorzenia	161

10. Odpowiedzialność innych osób za należności z tytułu składek oraz odpowiedzialność osób trzecich za zaległości składkowe	162
10.1. Odpowiedzialność innych osób za zobowiązania składkowe	162
10.1.1. Odpowiedzialność małżonka	162
10.1.2. Następstwo prawne powstałe w wyniku łączenia, przekształcenia i przejęcia podmiotów (art. 93, 93a–93c, 93e, 94 o.p.)	163
10.1.3. Odpowiedzialność spadkobierców za zobowiązania składkowe (art. 97 § 1, 97a § 1–3, art. 98 § 1, art. 98 § 2 pkt 1, 2, 5, 7, art. 100, 101, art. 105 § 1 i 2 o.p.)	164
10.1.4. Odpowiedzialność zapisobiercy (art. 106 o.p.)	165
10.2. Odpowiedzialność osób trzecich za zaległości składkowe	165
10.2.1. Odpowiedzialność rozwiedzionego małżonka płatnika (art. 110 § 1, art. 110 § 2 pkt 2 i § 3 o.p.)	166
10.2.2. Odpowiedzialność członków rodziny płatnika (art. 111 § 1–4 i 5 pkt 1 o.p.)	166
10.2.3. Odpowiedzialność nabywcy przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części (art. 112 § 1–5 o.p.)	167
10.2.4. Odpowiedzialność firmanta (art. 113 o.p.)	168
10.2.5. Odpowiedzialność właściciela, samoistnego posiadacza lub użytkownika wieczystego rzeczy lub prawa, wynajmującego, wydzierżawiającego, strony umowy leasingu i innych o podobnym charakterze (art. 114 o.p.)	168
10.2.6. Odpowiedzialność wspólników spółek prawa cywilnego, jawnych, partnerskich, komplementariuszy spółki komandytowej albo komandytowo-akcyjnej (art. 115 o.p.) ...	169
10.2.7. Odpowiedzialność członków zarządu spółek kapitałowych (art. 116 o.p.)	170
10.2.8. Odpowiedzialność osoby prawnej przejmującej lub powstałej w wyniku podziału (art. 117 o.p.)	175
10.2.9. Odpowiedzialność zarządcy sukcesyjnego (art. 117d o.p.)	175
10.2.10. Przedawnienie prawa do wydania decyzji o odpowiedzialności osoby trzeciej i zobowiązania wynikającego z decyzji o odpowiedzialności osoby trzeciej (art. 118 § 1 o.p.)	176

Rozdział IV

Obowiązki ubezpieczonych i płatników składek	178
1. Podstawowe obowiązki związane ze zgłaszaniem do ubezpieczeń, rozliczaniem składek i zasiłków	178

2. Obowiązki ubezpieczonych związane z ustalaniem prawa do świadczeń i ich wysokości (art. 80 pkt 1–5 u.s.u.s.)	179
2.1. Czy kiedy ZUS uzna, że utrudniamy wyjaśnianie wszystkich okoliczności sprawy w postępowaniu dotyczącym ustalania prawa do świadczeń i ich wysokości, grożą nam za to jakieś sankcje?	180
3. Obowiązki płatników składek związane z realizacją uprawnień inspektorów kontroli ZUS (art. 88 u.s.u.s.)	181
4. Czy ZUS może zastępować płatnika w jego obowiązkach i czy istnieje norma kompetencyjna pozwalająca Zakładowi na podejmowanie działań z urzędu?	181

Rozdział V

Postępowanie przed organem rentowym – decyzje Zakładu Ubezpieczeń

Spółecznych	182
1. Wszczęcie postępowania	182
2. Przebieg i charakterystyka postępowania przed organem rentowym	183
3. Forma decyzji	185
4. Katalog indywidualnych spraw, w których ZUS wydaje decyzje (art. 83 ust. 1 u.s.u.s.)	185
5. Prawo do odwołania od decyzji jako realizacja zasady dwuinstancyjności wyrażonej w art. 78 Konstytucji RP	187
6. Interpretacje indywidualne (art. 83d u.s.u.s.)	188
7. Czy zaskarżona decyzja zawsze będzie rozpoznawana przez sąd?	191
8. Szczególna instytucja ponownego rozpoznania sprawy na wniosek lub z urzędu (art. 83a ust. 1 i 2 u.s.u.s.)	192
9. Swoiste instytucje przewidziane w przypadku przedłożenia nowych dowodów lub ujawnienia nowych okoliczności mających wpływ na prawo albo zobowiązanie w sprawach już rozstrzygniętych orzeczeniem właściwego sądu (art. 83a ust. 3 u.s.u.s.)	193
10. Wypłata świadczeń	193
10.1. Czy ZUS ponosi konsekwencje nieterminowego ustalenia prawa do świadczenia albo jego nieterminowej wypłaty? (art. 85 ust. 1 u.s.u.s.)	194
11. Ustawa systemowa jako samodzielna podstawa żądania zwrotu nienależnie pobranych świadczeń z odsetkami ustawowymi za opóźnienie w wysokości i na zasadach określonych w prawie cywilnym	196
12. Pojęcie nienależnie pobranego świadczenia (art. 84 ust. 2 u.s.u.s.)	197
12.1. Jak należy rozumieć obowiązek pouczenia?	199
13. Dochodzenie należności	199
13.1. Czy Zakład może odstąpić od żądania zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń?	200

Rozdział VI

Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, emerytury

kapitałowe i pomostowe	202
1. Podstawowe zasady zreformowanego systemu emerytalnego	202
1.1. Charakterystyka systemu filarowego	203
1.2. Zakład Ubezpieczeń Społecznych jako I filar	204
1.3. Otwarte fundusze emerytalne – II filar	204
1.3.1. Podstawowe zasady funkcjonowania otwartych funduszy emerytalnych	205
1.4. Dobrowolne formy przezorności – III filar	207
1.5. Źródła regulacji	207
2. Zakres przedmiotowy ustawy emerytalnej	208
2.1. Obszary regulacji	208
2.2. Świadczenia przysługujące z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych uregulowane ustawą emerytalną	208
3. Okresy składkowe i nieskładkowe – podstawowe pojęcia stosowane przy ustalaniu warunków nabycia prawa do świadczeń z ubezpieczenia emerytalnego i rentowych	209
3.1. Okresy składkowe (art. 6 ust. 1 pkt 1–10, ust. 2 pkt 1–17 u.e.r.)	209
3.1.1. Okresy składkowe bez składki	212
3.2. Okresy nieskładkowe (art. 7 u.e.r.)	213
3.3. Okresy uzupełniające (art. 10, 10a u.e.r.)	218
3.4. Okresy ubezpieczenia za granicą	220
4. Emerytury z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych	221
4.1. Emerytury dla ubezpieczonych urodzonych przed 1.01.1949 r.	221
4.1.1. Emerytury w wieku podstawowym (art. 27 u.e.r.)	222
4.1.2. Emerytury z urzędu zamiast pobieranej renty z tytułu niezdolności do pracy (art. 27a u.e.r.)	222
4.1.3. Emerytury przy obniżonym stażu (art. 28 u.e.r.)	223
4.1.4. Emerytury wcześniejsze (art. 29–31 u.e.r.)	223
4.1.5. Emerytury w wieku obniżonym (art. 32, 33 u.e.r.)	224
4.1.6. Emerytury kolejowe (art. 40–45 i 50 u.e.r.)	227
4.1.7. Emerytury górnicze	228
4.1.8. Emerytury wcześniejsze przyznawane na podstawie odrębnych przepisów (art. 30 u.e.r.)	228
4.2. Emerytury dla ubezpieczonych urodzonych po 31.12.1948 r., a przed 1.01.1969 r. (art. 46 u.e.r.)	229
4.3. Emerytury przyznawane bez względu na wiek	230
4.3.1. Emerytura przyznawana na podstawie art. 58 ust. 3 u.ś.r. ...	230
4.3.2. Emerytury dla osób opiekujących się dziećmi tzw. specjalnej troski	230
4.3.3. Emerytury górnicze przyznawane bez względu na wiek (art. 50e u.e.r.)	231

4.3.4.	Emerytury nauczycielskie przyznawane bez względu na wiek (art. 88 KN)	232
4.4.	Emerytury dla ubezpieczonych urodzonych po 31.12.1948 r. (art. 24 i 24a u.e.r.)	233
4.4.1.	Emerytury z urzędu zamiast renty pobieranej z tytułu niezdolności do pracy (art. 24a u.e.r.)	234
4.5.	Emerytury częściowe	234
4.6.	Rodzicielskie świadczenie uzupełniające	236
5.	Emerytury pomostowe	236
5.1.	Charakter świadczenia	236
5.2.	Nowe definicje pracy w warunkach szczególnych i o szczególnym charakterze oraz pracownika wykonującego takie prace	237
5.3.	Warunki przyznania emerytury pomostowej (art. 4 pkt 1–7 u.e.p.)	238
5.4.	Rekompensaty	239
6.	Renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych	240
6.1.	Niezdolność do pracy, niezdolność do samodzielnej egzystencji	240
6.2.	Tryb orzekania o niezdolności do pracy	243
6.3.	Warunki nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy	245
6.3.1.	Warunek posiadania wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego	247
6.3.2.	Warunek powstania niezdolności w okresie objętym ochroną ubezpieczeniową	248
6.3.3.	Przywrócenie prawa do renty (art. 61, 72 u.e.r.)	249
6.4.	Renta szkoleniowa (art. 60 u.e.r.)	249
6.5.	Renta rodzinna	250
6.5.1.	Renta rodzinna dla dzieci zmarłego	251
6.5.2.	Renta rodzinna dla przyjętych na wychowanie i utrzymanie przed osiągnięciem pełnoletniości wnuków, rodzeństwa i innych dzieci (art. 67 ust. 1 pkt 2 u.e.r.)	252
6.5.3.	Renta rodzinna dla wdowy (wdowca)	254
6.5.4.	Renta rodzinna dla rodziców	255
6.5.5.	Wysokość renty rodzinnej (art. 73, 76 u.e.r.)	255
7.	Dodatek pielęgnacyjny, zasiłek pogrzebowy	256
7.1.	Dodatek pielęgnacyjny – komu przysługuje i ile wynosi?	256
7.2.	Zasiłek pogrzebowy	257
7.2.1.	W jakiej sytuacji przysługuje zasiłek pogrzebowy? (art. 77 ust. 1–3 u.e.r.)	257
7.2.2.	Komu przysługuje zasiłek pogrzebowy i w jakiej wysokości?	257
8.	Ustalanie wysokości świadczeń	258
8.1.	Pojęcia niezbędne dla zrozumienia procesu ustalania świadczeń	258
8.1.1.	Kwota bazowa	258
8.1.2.	Podstawa wymiaru emerytury i renty	258

8.1.3.	Podstawa wymiaru emerytury dla osoby, która wcześniej miała ustalone prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy	261
8.1.4.	Podstawa wymiaru emerytury dla osoby, która wcześniej miała ustalone prawo do emerytury	261
8.1.5.	Kapitał początkowy	261
8.1.6.	Podstawa obliczenia emerytury	263
8.2.	Ustalanie wysokości rent	266
8.2.1.	Renta dla osoby całkowicie niezdolnej do pracy (art. 62 ust. 1, 1a, 3, art. 63 ust. 1 u.e.r.)	266
8.2.2.	Renta dla osoby częściowo niezdolnej do pracy (art. 62 ust. 2 u.e.r.)	266
8.3.	Ustalanie wysokości emerytur	267
8.3.1.	Wysokość emerytury dla ubezpieczonych urodzonych przed 1.01.1949 r. i ubezpieczonych urodzonych w latach 1949–1968, którzy spełnili warunki do przyznania emerytury na starych zasadach	267
8.3.2.	Wysokość emerytury dla ubezpieczonych urodzonych po 31.12.1948 r.	269
8.3.3.	Wysokość emerytury mieszanej dla ubezpieczonych urodzonych po 31.12.1948 r. (art. 183 u.e.r.)	271
9.	Emerytury kapitałowe	271
9.1.	Zakres przedmiotowy ustawy o emeryturach kapitałowych (art. 1 u.e.k.)	271
9.2.	Rodzaje emerytur kapitałowych, charakterystyka świadczenia	272
9.2.1.	Okresowa emerytura kapitałowa	272
9.2.2.	Dożywotnia emerytura kapitałowa	273
10.	Zmiana wysokości świadczeń z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i ponowne ustalenie prawa do świadczeń	274
10.1.	Waloryzacja (art. 88–94 u.e.r.)	274
10.2.	Zmiana wysokości świadczeń uzależnionych od niezdolności do pracy	275
10.3.	Zmiana wysokości nowej emerytury z art. 24 i 24a (art. 108 u.e.r.)	275
10.4.	Zmiana wysokości renty i emerytury obliczonej na starych zasadach	276
10.4.1.	Ponowne ustalenie emerytury lub renty od podstawy wymiaru świadczenia ustalonej według reguł art. 15 u.e.r. z zastosowaniem nowej kwoty bazowej do części socjalnej i stażowej	276
10.4.2.	Ponowne obliczenie emerytury u osób, wobec których zastosowanie miało ograniczenie wysokości podstawy emerytury do 250% przeciętnego wynagrodzenia (art. 110a u.e.r.)	277

10.4.3.	Przeliczenie podstawy wymiaru świadczenia (art. 111 u.e.r.)	277
10.4.4.	Doliczenie nieuwzględnionych okresów składkowych i nieskładkowych (art. 112, 113 u.e.r.)	278
10.4.5.	Przeliczenie z wyeliminowaniem „lat pustych”	279
10.4.6.	Ponowne ustalenie wysokości emerytury zawieszanej od 1.10.2011 r. z powodu kontynuowania zatrudnienia u pracodawcy, na rzecz którego emeryt wykonywał je bezpośrednio przed dniem nabycia prawa do emerytury (art. 194c–194h u.e.r.)	279
10.5.	Ponowne ustalenie prawa do świadczeń lub ich wysokości poprzez wzruszenie prawomocnej decyzji rentowej	281
11.	Podstawowe zasady ustalania świadczeń objętych ustawą emerytalną i ich wypłaty	284
11.1.	Powstanie i ustanie prawa do świadczenia	284
11.2.	Zawieszenie prawa do świadczenia	285
11.3.	Zmniejszenie prawa do świadczenia	288
11.4.	Wstrzymanie wypłaty świadczeń (art. 134 ust. 1 u.e.r.)	289
11.5.	Wypłata świadczeń niezrealizowanych (art. 136 u.e.r.)	290
11.6.	Zwrot nienależnie pobranych świadczeń (art. 138–138a u.e.r.)	290
11.6.1.	Pojęcie nienależnie pobranego świadczenia (art. 138 ust. 2 i 3 u.e.r.)	292
11.6.2.	Szczególne obowiązki banków	293
11.7.	Potrącenia ze świadczeń (art. 139–141 u.e.r.)	294
12.	Świadczenia przyznawane w szczególnym trybie finansowane z budżetu państwa	295

Rozdział VII

III filar – indywidualne formy przezorności

1.	Pracownicze programy emerytalne	299
1.1.	Formy prowadzenia pracowniczych programów emerytalnych (art. 6 ust. 1 u.p.p.e.)	300
1.2.	Jak funkcjonuje pracowniczy program emerytalny?	300
2.	Indywidualne konta emerytalne	302
3.	Indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego	304
4.	Pracownicze plany kapitałowe	306

Rozdział VIII

Inne świadczenia zlecone Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych do wypłaty

1.	Podstawowe akty prawne	309
1.1.	Świadczenie przedemerytalne	309
1.2.	Renta socjalna	313
1.3.	Nauczycielskie świadczenie kompensacyjne	316

Rozdział IX

Postępowanie sądowe w sprawach z zakresu ubezpieczeń

społecznych	319
1. Pojęcie sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych	319
1.1. Definicja ustawowa sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 476 § 2 i 3 k.p.c.)	320
1.1.1. Skarga na bezczynność (art. 477 ⁹ § 4 k.p.c.)	320
1.1.2. Odwołanie w sprawie decyzji wydanej na skutek rozpoznania wniosku o interpretację	321
1.1.3. System orzekania o niepełnosprawności	321
2. Gdzie, jak i kiedy wnieść odwołanie	322
2.1. Właściwość rzeczowa sądów (art. 477 ⁸ § 1 k.p.c.)	322
2.1.1. Sprawy zastrzeżone do właściwości sądów rejonowych (art. 477 ⁸ § 1 k.p.c.)	322
2.2. Właściwość miejscowa sądów (art. 461 § 2–3 k.p.c.)	323
2.3. Termin do wniesienia odwołania, wymogi formalne, treść odwołania	324
3. Strony postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 476 § 5 pkt 2, art. 477 ¹¹ § 1 k.p.c.)	326
3.1. Ubezpieczony (art. 476 § 5 pkt 2 k.p.c.)	326
3.1.1. Odwołujący się od orzeczenia wojewódzkiego zespołu ds. orzekania o niepełnosprawności	327
3.2. Inna osoba, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja	327
3.3. Organ rentowy (art. 476 § 4 k.p.c.)	328
3.4. Zainteresowany	328
3.5. Reprezentacja stron w postępowaniu z zakresu ubezpieczeń społecznych	330
4. Przebieg postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych i jego odrębności	330
4.1. Wstępne badanie sprawy i czynności wyjaśniające jako instrumenty służące realizacji zasady szybkości postępowania w sprawach ubezpieczeniowych (art. 467 i 468 k.p.c.)	330
4.2. Zmiana przez organ rentowy zaskarżonej decyzji przed rozstrzygnięciem sądu (art. 477 ¹³ k.p.c.)	332
4.3. Inne odrębności mające na celu przyspieszenie postępowania	332
4.4. Odrębności mające na celu ochronę interesów ubezpieczonych	332
5. Rozstrzygnięcie sądu	333
5.1. Przedmiot rozstrzygnięcia	333
5.2. Sposoby rozstrzygnięcia	336
5.3. Zaskarzanie orzeczeń sądu I instancji, nadzwyczajne środki zaskarżenia	337

Rozdział X

Podstawowe informacje o ubezpieczeniu społecznym rolników	340
1. Podstawowe źródło regulacji i jego główne założenia	340
2. Zakres podmiotowy ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników	343
2.1. Rolnik – definicja ustawowa	343
2.2. Domownik (art. 6 pkt 2 u.u.s.r.)	344
2.3. Pomocnik rolnika	345
2.4. Pojęcie działalności rolniczej i gospodarstwa rolnego	346
2.4.1. Działalność rolnicza	346
2.4.2. Gospodarstwo rolne	346
3. Charakter ubezpieczeń	347
3.1. Powstanie i ustanie ubezpieczenia obowiązkowego	347
3.2. Powstanie i ustanie ubezpieczenia dobrowolnego	348
4. Ubezpieczenia wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie	348
4.1. Podmioty podlegające ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu z mocy ustawy (art. 7 ust. 1 u.u.s.r.)	348
4.2. Podmioty podlegające ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu na wniosek	349
4.3. Świadczenia z ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego (art. 9 u.u.s.r.)	350
5. Ubezpieczenie emerytalno-rentowe	350
5.1. Podmioty podlegające ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu z ustawy	350
5.2. Podmioty podlegające dobrowolnemu ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu na wniosek (art. 16 ust. 2 i 3 u.u.s.r.)	351
5.3. Świadczenia i uprawnienia z ubezpieczenia emerytalno-rentowego rolników	352
6. Zbieg tytułów do ubezpieczeń (art. 5a i 5b u.u.s.r.)	353
6.1. Możliwość wyboru przez rolnika lub domownika prowadzącego pozarolniczą działalność gospodarczą kontynuowania ubezpieczenia rolniczego – warunki	353
7. Świadczenia z ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników	356
7.1. Jednorazowe odszkodowanie	356
7.1.1. Wypadek przy pracy rolniczej (art. 11 u.u.s.r.)	358
7.2. Zasiłek macierzyński (art. 35a i 35b u.u.s.r.)	359
7.3. Zasiłek pogrzebowy (art. 35 u.u.s.r.)	360
7.4. Zasiłek chorobowy (art. 14 u.u.s.r.)	361
7.5. Emerytury rolnicze	361
7.5.1. Emerytura w wieku podstawowym (art. 19 ust. 1 w zw. z art. 20 ust. 1 i 3 u.u.s.r.)	361
7.5.2. Wcześniejsza emerytura rolnicza (art. 19 ust. 2 i 3 w zw. z art. 20 ust. 1–3 u.u.s.r.)	362
7.5.3. Częściowa emerytura rolnicza	363

7.6. Renty rolnicze z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym	363
7.6.1. Całkowita niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym	365
7.7. Renta rodzinna	367
7.8. Wysokość rent i emerytur rolniczych	368
7.8.1. Ustalanie części składkowej świadczenia	368
7.8.2. Ustalanie części uzupełniającej	369
7.9. Zbieg emerytur i rent	370
7.10. Zawieszanie prawa do emerytury i renty rolniczej oraz wypłaty emerytur i rent rolniczych	371
7.11. Zaprzestanie działalności rolniczej (art. 28 ust. 4 u.u.s.r.)	372
7.12. Świadczenia przyznawane w drodze wyjątku (art. 55 ust. 1–2 a u.u.s.r.)	373

Literatura	377
-------------------------	------------

Skorowidz przedmiotowy	379
-------------------------------------	------------